

JULIUSZ S. TYM

SZKOLIĆ...
DOSKONALIĆ...
BYĆ W GOTOWOŚCI DO...
POLSKIE JEDNOSTKI PANCERNE
W WIELKIEJ BRYTANII W LATACH 1943–1946

TETRAGON

WARSZAWA

Redakcja:

Tadeusz Zawadzki

Współpraca redakcyjna i korekta:

Iwona Dominik

Projekt graficzny serii i okładki:

Teresa Oleszczuk

DTP, indeksy:

Tadeusz Zawadzki

Copyright © 2013 by Julisz S. Tym

Copyright © 2013 by Tetragon sp. z o.o.

Fotografia na okładce i na stronie tytułowej: Naczelny Wódz gen. Tadeusz Bór-Komorowski (po lewej) z wizytą w 5. Pułku Pancernym 16. Samodzielnej Brygady Pancernej. Po prawej dowódca brygady płk Bolesław Sokołowski. Widoczny na zdjęciu czołg to A27 Cromwell IV. Brygada otrzymała ich pierwszą partię w maju 1945 r. Oznaczenie państwowe „PL” w nietypowym miejscu. Duns, Szkocja, lato 1945 r. (Z.L.)

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Książka ani żadna jej część nie może być przedrukowywana ani w jakikolwiek inny sposób reprodukowana czy powielana mechanicznie, fotooptycznie, zapisywana elektronicznie lub magnetycznie, ani odczytywana w środkach publicznego przekazu bez pisemnej zgody wydawcy.

Wydawca:

Wydawnictwo Tetragon Sp. z o.o.

00-836 Warszawa, ul. Żelazna 41 lok. 21

e-mail: kontakt@tetragon.com.pl

Książki można zamówić na: www.tetragon.com.pl

Druk i oprawa:

ISBN 978-83-63374-16-7

Spis treści

Od autora	7
Szesnasta musi odejść...	9
16. Brygada Pancerna	29
Centrum Wyszkoenia Pancernego i Technicznego	57
Kwestia uzupełnień polskiej 1. Dywizji Pancernej w latach 1944–1945	81
Skorowidz nazwisk	113
Skorowidz nazw geograficznych	115

**„Największy
przegany” –
ppłk Bolesław
Sokołowski**

w czołgu Crusader.

Tu jako dowódca 1. Pułku
Pancernego 16. Brygady
Pancernej 1. Dywizji
Pancernej, późniejszy
dowódca 16. Samodzielnej
Brygady Pancernej,
Anglia, lato 1943 r.

(IPMS)

Od autora

W każdej armii występuje taka sytuacja, że nawet w czasie pełnoskalowego konfliktu zbrojnego pewna jej część nie uczestniczy w działaniach wojennych. Dotyczy to przede wszystkim ośrodków szkoleniowych i oddziałów zapasowych, jednakże czasami zdarza się, że również jednostki liniowe organizowane z myślą o aktualnie trwającym konflikcie nie zostają użyte w działaniach wojennych.

Do tego typu paradoksu doszło również w wojsku Polskich Sił Zbrojnych tworzonych w czasie II wojny światowej na Wyspach Brytyjskich, a jednostką tą była najstarsza i najlepiej wyszkolona brygada pancerna – 16. Brygada Pancerna funkcjonująca w latach 1942–1943 w składzie 1. Dywizji Pancernej.

Na niniejszy zbiór szkiców składają się nieopisane dotychczas szerzej przyczynki do dziejów wojsk pancernych Polskich Sił Zbrojnych. Przedstawione tematy wiążą się bezpośrednio bądź tylko pośrednio z dziejami polskiej 1. Dywizji Pancernej dowodzonej przez gen. Stanisława Maczka.

Część z nich została zasygnalizowana we wcześniejszych publikacjach autora niniejszego zbioru. Na kartach niniejszej pracy zostały one rozwinięte. Nieco szerzej ukazano konflikt, jaki powstał w związku z wyjściem 16. Brygady Pancernej ze składu 1. Dywizji Pancernej. Dotychczas został on jedynie zasygnalizowany w opracowaniu poświęconym organizacji i wyszkoleniu 1. Dywizji Pancernej. Problematyka funkcjonowania na Wyspach Brytyjskich w latach 1943–1946 zarówno 16. Brygady Pancernej, jak i centralnego ośrodka wyszkolenia wojsk pancernych została ujęta w osobnych rozdziałach i ukazana nieco szerzej niż w monografii wojsk pancernych Polskich Sił Zbrojnych. Temat uzupełnień 1. Dywizji Pancernej – prezentowany przez autora niniejszej publikacji na łamach „Przeglądu Historyczno-Wojskowego” – został ponownie opracowany, poprawiony i uzupełniony o nowe ustalenia.

W ten sposób zostaje zapełniona kolejna luka w historiografii polskich wojsk pancernych, a zarazem poszerza się stan wiedzy dotyczący dziejów pierwszej w historii oręża polskiego wielkiej jednostki pancernej.

**Załogi czołgów
szybkich
A15 Crusader III
z 3. Pułku
Pancerneho
16. Brygady
Pancernej
1. Dywizji
Pancernej
w trakcie
obsługiwan
wozów po
zakończonych
ćwiczeniach.
Na wieży widoczny
kwadrat z cyfrą „2”
oznaczający czołg
z 2. szwadronu. Lato 1943 r.**

Ze zbiorów
Z. Lalaka

Szesnasta musi odejść...

Wiosną 1942 r. w skład nowoformowanej 1. Dywizji Pancерnej weszła 16. Brygada Czołgów dowodzona przez ppłk. dypl. Tadeusza Majewskiego oraz 10. Brygada Kawalerii Pancерnej, która dowodził płk dypl. Kazimierz Dworak. Oddziały 16. Brygady Czołgów w prostej linii wywoziły się z zawiązków batalionów czołgów utworzonych w ramach Wojska Polskiego we Francji, a następnie ewakuowanych do Wielkiej Brytanii. Na Wyspach Brytyjskich bataliony te zostały skupione w ramach Zgrupowania Pancерnego, którego dowódcą pod koniec września 1940 r. został ppłk dypl. Tadeusz Majewski. 16 października 1940 r. wykorzystując zasoby osobowe zgrupowania utworzony został 1. Pułk Czołgów. Początkowo był to oddział dwubatalionowy, a od lata 1941 r. trzybatalionowy. 20 września 1941 r. dotychczasowy 1. Pułk Czołgów został przeformowany w 16. Brygadę Czołgów, a dotychczasowe bataliony pułku otrzymały numery 65–67. Wiosną 1942 r. brygada osiągnęła stan 156 oficerów, 917 podoficerów i 1232 szeregowców, łącznie 2305 żołnierzy. Posiadała ona wówczas 32 czołgi Mk III Valentine oraz 30 czołgów Infanterii Tank Mk IV Churchill II.

Po włączeniu w skład 1. Dywizji Pancерnej brygada zmieniła swoją nazwę i strukturę organizacyjną. 13 sierpnia 1942 r. dotychczasowa 16. Brygada Czołgów dowodzona nadal przez ppłk. dypl. Tadeusza Majewskiego zaczęła używać nazwy 16. Brygada Pancерна, a jej bataliony zostały przeformowane na pułki pancerne. Dotychczasowy 65. batalion czołgów, którym od 1 czerwca 1942 r. dowodził mjr Bolesław Sokołowski został przeformowany w 1. Pułk Pancerny, a 67. batalion czołgów dowodzony przez pełniącego obowiązki dowódcy mjr. Bronisława Brągiela przeorganizowano w 3. Pułk Pancerny. 66. batalion czołgów przyjął nazwę 2. Pułk Pancerny 14 sierpnia 1942 r., a 31 sierpnia dowództwo tego pułku objął, początkowo jako pełniący obowiązki, oficer artylerii konnej z Kwatery Głównej 10. Brygady Kawalerii Pancерnej mjr dypl. Stanisław Koszutski. Natomiast 2 września obowiązki dowódcy 3. Pułku Pancерnego objął dotychczasowy zastępca dowódcy 1. Pułku Pancерnego mjr Aleksander Izdebski. W skład 16. Brygady Pancерnej wszedł również 16. batalion dragonów, który rozpoczął funkcjonowanie w połowie czerwca 1942 r., a jego dowódcą został ppłk dypl. Aleksander Ruchaj. Na początku października 1942 r. batalion osiągnął liczebność 19 oficerów i 272 szeregowych¹.

¹ Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego (dalej: IMPS), Rozkazy dzienne 10. Brygady Kawalerii Pancерnej, sygn. R 136, Rozkaz dzienny nr 69/42 z 28 VIII 1942 r.; ibidem, Rozkazy dzienne 16. Brygady Czołgów i 16. Brygady Pancерnej, sygn. R 111, Rozkaz dzienny nr 169/42 z 12 VIII 1942 r.; ibidem, Rozkaz dzienny nr 170/42 z 13 VIII 1942 r.; ibidem, Rozkazy dzienne 65. batalionu czołgów i 1. Pułku Pancерnego, sygn. R 184, Rozkaz dzienny nr 1/42 z 13 VIII 1942 r.; ibidem, Rozkazy dzienne 66. batalionu czołgów i 2. Pułku Pancерnego, sygn. R 188,

**Kolumna
czołgów szybkich
A27L Centaur I
z 5. Pułku
Pancernego
16. Samodzielnej
Brygady
Pancernej.**

Na przedniej płycie
kadłuba po lewej stronie
widoczna oznaka
rozpoznawcza brygady
– czarny smok na białym
prostokącie.

Ze zbiorów
Z. Lalaka

16. Brygada Pancerna

Mając na uwadze z jednej strony żądania brytyjskich naczelnych władz wojskowych dotyczące reorganizacji 1. Dywizji Pancерnej i dostosowania jej struktury organizacyjnej do rozwiązań obowiązujących w armii brytyjskiej, a z drugiej strony perspektywę rozwoju jednostek wojska Naczelny Wódz gen. broni Kazimierz Sosnkowski wydał 21 września 1943 roku rozkaz o reorganizacji i przemianowaniu 1. Dywizji Grenadierów, w którym stwierdził: *W porozumieniu z Dowództwem Brytyjskim 1. Dywizję Grenadierów /Kadrową/ przeorganizowuję na dywizję pancerną, **kadrową**, nowego typu, według O. de B. jak załącznik nr 1. W związku z powyższym przemianowuję 1. Dywizję Grenadierów /Kadrową/ na 2. Dywizję Grenadierów Pancernych /Kadrową/ (podkreślenie w oryginale – przyp. J.S.T.)*⁴³.

Rolę brygady pancерnej w tej dywizji miała pełnić najstarsza wielka jednostka broni pancерnej sformowana na Wyspach Brytyjskich, czyli 16. Brygada Pancerna funkcjonująca jeszcze w składzie 1. Dywizji Pancерnej. 31 października 1943 r. liczyła ona 225 oficerów i 2693 szeregowych⁴⁴, tymczasem na mocy przywołanego rozkazu cała kadrowa 2. Dywizja Grenadierów Pancernych miała liczyć tylko 1948 szeregowych⁴⁵.

Obiekcje co do sposobu reorganizacji 1. Dywizji Pancерnej oraz dalszych losów zarówno 16. Brygady Pancерnej, jak i Centrum Wyszkolenia Pancерnego i Techniczno-Motorowego, zgłosił szef Wydziału Broni Pancерnej Oddziału Operacyjnego Sztabu Naczelnego Wodza mjr Franciszek Szystowski. Stwierdził, że po reorganizacji 1. Dywizji Pancерnej pozostają dwie organizacje: *a) Centrum Wyszkolenia Pancерnego i Techniczno-Motorowego – niemal bez szeregowych i niezdolne do życia, natomiast bogato wyposażone w pomieszczenia, tereny, pomoce szkolne i sprzęt wyszkoleniowy, z kadrą oficerską, b) 16 Brygada Czołgów Kadrowa, skąd stale dalej będzie czerpać uzupełnienia 1 Dywizja Pancerna. Obawiam się, że żądania 1 Dywizji Pancерnej **będą stale wzrastać i nastąpi wysychanie stanu szeregowych 16 Brygady Pancерnej. W rezultacie będą żyły obok siebie dwie organizacje, jedna niezdolna do życia druga skazana na wyschnięcie.** Oficer ten proponował, aby przekazać 250 szeregowych z 16. Brygady Pancерnej do Centrum Wyszkolenia Pancерnego i Techniczno-Motorowego, jednocześnie utrzymać*

⁴³ Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego (dalej IPMS), Naczelne władze wojskowe, sygn. A XII 21/91, Naczelny Wódz L.dz. 1210/Tjn./Org./43, Reorganizacja i przemianowanie 1. Dywizji Grenadierów (Kadrowej) z 21 IX 1943 r.

⁴⁴ Ibidem, Dzienniki działań i kroniki, sygn. C 171, Dzieje 16 Brygady Czołgów późniejszej 16 Brygady Pancерnej.

⁴⁵ Ibidem, Naczelne władze wojskowe, sygn. A XII 21/91, Naczelny Wódz L.dz. 1210/Tjn./Org./43, Reorganizacja i przemianowanie 1. Dywizji Grenadierów (Kadrowej) z 21 IX 1943 r.

**Dwa czołgi
Sherman V
stanowiące
wyposażenie
Centrum
Wyszkolenia
Pancernego
i Technicznego
stacjonującego
w Catterick Camp
w hrabstwie
Yorkshire**

Ze zbiorów
Z. Lalaka

Centrum Wyszkożenia Pancernego i Technicznego

Idea sformowania jednostki szkolnej broni pancernej pojawiła się w planach Referatu Broni Pancernej Oddziału III Sztabu Naczelnego Wodza już w lipcu 1940 r. Opracowany latem projekt etatu Centrum Wyszkożenia Broni Pancernej zakładał funkcjonowanie komendy centrum, kierownictwa kursów, czyli organu odpowiedzialnego za planowanie i proces szkolenia, a także batalionu szkolnego składającego się z kompanii podchorążych i kompanii podoficerskiej. W skład personelu stałego Centrum miało wejść 6 oficerów sztabowych, 11 oficerów starszych, 5 oficerów młodszych, 4 aspirantów oficerskich, 22 podoficerów i 47 szeregowców, łącznie 95 żołnierzy¹²⁷.

Na początku października 1940 r. funkcjonujące w ramach utworzonego w połowie września 1940 r. Centralnego Obozu Wyszkożenia w Crawford Zgrupowanie Pancerne zmieniło nazwę na Ośrodek Wyszkożenia Broni Pancernej, a już 16 października zostało rozwiązane, wydzielając uprzednio ze swego składu funkcjonujące w jego składzie zawiązki Centrum Wyszkożenia Broni Pancernej, którego komendantem był ppłk dypl. Antoni Korczyński. Centralny Obóz Wyszkożenia skupiał wówczas ośrodki wyszkolenia broni pancernej, saperów, łączności oraz artylerii przeciwlotniczej. Na czele Centralnego Obozu Wyszkożenia stanął początkowo gen. bryg. Zygmunt Szyszko-Bohusz, po jego wyjeździe do Związku Sowieckiego gen. bryg. Władysław Langner. Szefem sztabu Obozu został płk dypl. Witosław Porczyński¹²⁸. Po przeniesieniu oddziałów pancernych z Crawford do Blairgowrie i Rattray, w dniach 18–22 października 1940 r., przystąpiono do stopniowego odtwarzania ośrodka wyszkolenia tego rodzaju broni, który otrzymał nazwę Ośrodek Wyszkożenia Broni Pancernej, a następnie Ośrodek Zapasowy Broni Pancernej. Latem 1941 r. został on przeniesiony do Kirriemuir i Forfar. W połowie września tego roku dotychczasowego jego komendanta ppłk dypl. Antoniego Korczyńskiego wyznaczono na stanowisko szefa Referatu Broni Pancernej Oddziału III Sztabu Naczelnego Wodza. Przekazał on obowiązki ppłk Stanisławowi Glińskiemu. Centrum liczyło wówczas 19 oficerów i 94 szeregowych, łącznie 113 żołnierzy¹²⁹.

¹²⁷ Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego (dalej IPMS), Naczelne władze wojskowe, sygn. A XII 23/23, Sztab Naczelnego Wodza, Projekt etatu Centrum Wyszkożenia Broni Pancernej (nie datowany) 1940 r.

¹²⁸ Ibidem, Jednostki Wojska w Wielkiej Brytanii, sygn. A VI 2/1, Naczelny Wódz i Minister Spraw Wojskowych L.dz. 613/O.I/Og.Org./40, Organizacja Centralnego obozu Wyszkożenia z 12 IX 1940 r.; ibidem, Dzienniki działań i kroniki, sygn. C 85, Kronika Obozu Wojsk Polskich w Crawford, Sztab Naczelnego Wodza L.dz. 788/W/40, Centralny Obóz Wyszkożenia – utworzenie z 6 IX 1940 r.

¹²⁹ Ibidem, Naczelne władze wojskowe, sygn. 22/124, Dowództwo I Korpusu L.dz. 26900/O.I Tjn.41 Reorganizacja Brygady Szkolnej z 6 XII 1941 r.; M. Żebrowski, *Zarys historii polskiej broni pancernej 1918–1947*, Londyn 1971, s. 424.

Kolumna samochodów ciężarowych ze szwadronu czołgów zapasowych 1. Dywizji Pancernej.

Obaj oficerowie na pierwszym planie mają na sobie kombinezony czołgowe Oversuit Tank Crews Universal Pattern określane jako Pixi Suit, pozostali żołnierze w standardowym umundurowaniu typu Battledress.

Ze zbiorów
Z. Lalaka

Kwestia uzupełnień polskiej 1. Dywizji Pancerniej w latach 1944–1945

W marcu 1944 r. polska 1. Dywizja Pancerna została włączona do 21. Grupy Armii, a na początku sierpnia 1944 r. po wylądowaniu w Normandii stała się częścią 2. Korpusu kanadyjskiej 1. Armii. Tydzień później dywizja weszła do działań w ramach operacji „Totalize” czym zapoczątkowała swój udział w kampanii Sprzymierzonych w Europie północno-zachodniej. Chrząst bojowy dywizji na normandzkich polach, pomiędzy Caen a Falaise stanowił początek jej szlaku bojowego, którego zwieńczeniem było opanowanie Wilhelmshaven. Na swoim szlaku bojowym 1. Dywizja Pancerna ponosiła straty. Ich uzupełnienie było dużym problemem dla Polskich Sił Zbrojnych w Wielkiej Brytanii. Wywierało to istotny wpływ na kształt jednostek funkcjonujących na Wyspach Brytyjskich.

Brak uzupełnień był stałym elementem wielomiesięcznego procesu formowania dywizji. Zgodnie z brytyjskimi dokumentami organizacyjno-etatowymi poszczególne oddziały wchodzące w skład dywizji powinny posiadać pierwsze uzupełnienie. Przykładowo dla pułków pancernych zakładano, że pierwsze uzupełnienie powinno liczyć 5 oficerów i 81 szeregowych¹⁸⁸. Według kalkulacji z 21 września 1943 r. – kiedy Naczelny Wódz gen. broni Kazimierz Sosnkowski pod wpływem nacisków brytyjskich władz wojskowych, zarządził reorganizację dywizji i dostosowanie jej struktury do aktualnych brytyjskich rozwiązań strukturalno-organizacyjnych – etat zasadniczy dywizji zakładał 14 338 żołnierzy, a ponadto dywizja powinna mieć 1309 żołnierzy pierwszego uzupełnienia, łącznie 15 647 żołnierzy¹⁸⁹. Po kolejnych poprawkach stan dywizji określono na 13 461 żołnierzy, a pierwszego uzupełnienia na 1278 żołnierzy, łącznie 14 739 żołnierzy. Wartości tych nie udało się osiągnąć i w połowie grudnia 1943 r. wykazywano brak 800 żołnierzy, ponadto około 600–800 szeregowych pełniących służbę w oddziałach dywizji nie nadawało się do służby liniowej¹⁹⁰. Problemu tego nie udało się rozwiązać do wiosny 1944 r.¹⁹¹

¹⁸⁸ Zgodnie z obowiązującą w II Rzeczypospolitej terminologią żołnierze Polskich Sił Zbrojnych dzielili się na oficerów i szeregowych. Korpus oficerski dzielił się na oficerów sztabowych (major, podpułkownik, pułkownik), oficerów starszych (kapitan/rotmistrz) i oficerów młodszych (podporucznik, porucznik). Z kolei szeregowi dzielili się na podoficerów i szeregowców, i takie nazewnictwo zostało zastosowane w niniejszym opracowaniu. Podkreślić jednak należy, że w Polskich Siłach Zbrojnych, w miejsce stosowanego powszechnie podziału szeregowych na podoficerów i szeregowców, w tej pierwszej grupie osobowej wprowadzono dodatkowe rozgraniczenie wykazując podoficerów i osobno kaprali. Wynikało to z faktu, że organizacja brytyjska nie zaliczała wówczas kaprali do korpusu podoficerów, jednakże aby nie zaciemniać obrazu rozgraniczenie to nie zostało zastosowane w niniejszym tekście.

¹⁸⁹ Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego (dalej IMPS), Naczelne władze wojskowe, sygn. A XII 22/95, Naczelny Wódz L.dz. 1220/Tjn./Org./43, Reorganizacja 1. Dywizji Pancerniej z 21 IX 1943 r., załącznik nr 1, O. de B. dywizji pancerniej (nowego typu).

¹⁹⁰ Ibidem, Raport stanu pogotowia 1. Dywizji Pancerniej z 23 XII 1943 r, załącznik nr 1.

¹⁹¹ Szerzej na temat formowania dywizji zob. J.S. Tym, 1. *Dywizja Pancerna. Organizacja i wyszkolenie*, Warszawa 2009.

Skorowidz nazwisk

- Bachurzewski Zbigniew 111
Bartulec K. 83
Bentkowski Stanisław 41
Boruta-Spiechowicz Mieczysław 18, 19, 59
Bór-Komorowski Tadeusz 4
Brągiel Bronisław 9
Broczyński S. 20
Brooke Allan 11, 12
Butlerowicz Kazimierz 37
Chełkowski Wojciech 31
Czerniawski Witold 30, 35
Dec Władysław 61, 86, 87
Deskur Jerzy 87
Dettlaff R. 83
Duch Bronisław 32, 85
Dworak Kazimierz 9, 18, 23, 25, 89–92, 102, 107
Fanshawe Evelyn 71
Fraser D. 11
Friedrich Jerzy 22
Furs-Żyrkiewicz Leonard 58, 59, 61, 70
Gąsowski T. 83
Geissel Ryszard 22
Glabisz Kazimierz 25, 34, 37, 38, 65, 78, 98
Gliński Stanisław 57, 58
Gładysz Tadeusz 38
Głuchowski Janusz 37, 38, 42, 44, 58, 59, 61, 62, 65, 83, 91, 96, 99, 100, 101
Godyń Z. 33
Grabowski Ziemowit 37
Grassett Arthur 13, 30
Hajdenko Konstanty 31, 41
Hodoń Jan 58
Idaszak Tadeusz 30
Izdebski Aleksander 9, 24, 30, 31
Jarzyński Walter 83
Jeziorowski Witold 70
Kaczanowski Tadeusz 22
Komornicki Stefan 20, 21, 22, 63
Kopański Stanisław 13, 14, 17, 38, 82, 86, 96, 99
Korczyński Antoni 57
Kornberger Hugo 36
Korytkowski Włodzimierz 25
Korytowski Włodzimierz 31
Koszutski Stanisław 9, 70, 103
Kowalski Stanisław 87
Krajowski Wielisław 65, 84
Krubski Jerzy 94, 95, 96
Kryst Jan 22
Krzeczunowicz K. 41
Kutzner J. 90
Langner Władysław 57
Łucki Jerzy 41
Maczek Stanisław 7, 18, 19, 21, 24, 26, 49, 59, 60, 78, 84, 89, 91, 95, 96
Maćkowski Michał 30
Majewski Tadeusz 9, 14, 18, 19, 23–26, 38, 47, 106, 107, 111
Malinowski Mieczysław 110, 111
Maślewski Walter, *zob.* Jarzyński Walter
Michalski Leonard 30, 61, 63, 70, 76, 107
Michalski Tadeusz 22
Montgomery Bernard 82, 83
Nawrocki Jerzy 22
Nye Archibald 35
Olszewski Antoni 70
Osiński Bronisław 31
Paget Bernard 11, 12
Pawłowicz Władysław 38, 40
Peto Christopher 30
Poliszewski Tadeusz 72

SZKOLIĆ... DOSKONALIĆ...
BYĆ W GOTOWOŚCI DO...

- Poniatowski Mieczysław 58
Porczyński Witosław 57
Regulski Bronisław 84
Ruchaj Aleksander 9
Sikorski Władysław 9, 29, 57, 81, 101
Skibiński Franciszek 26, 107
Skulicz Bronisław 22, 64
Słatyński Emil 37
Smoleński Józef 82, 83
Smoliński Józef 84
Sokołowski Bolesław 4, 9, 23, 30, 46
Sosnkowski Kazimierz 11–13, 17, 18, 29, 81–84
Starnawski Stefan 24, 31, 33
Steele James 36, 82
Strzygowski Alfred 30
Sulisławski Mieczysław 14
Szajowski Andrzej 22, 25
Szaniawski Jerzy 88
Szumski Bogumił 30, 63
Szystowski Franciszek 29, 30, 36, 59, 60, 64, 72,
77, 101, 103
Szyszko-Bohusz Zygmunt 57
Święcicki Eugeniusz 37
Tomaszewski Antoni 87
Tym J.S. 81, 83, 88, 90
Wawer Zbigniew 23, 34, 35, 36, 63, 84
Wejtko Ksawery 41
Wielhorski J. 41
Wzacyjny Zenon 30
Zabłocki Waclaw 22
Zeltzer Włodzimierz 35
Zgorzelski Władysław 25
Zogała Józef 83
Zytek Józef, *zob.* Zogała Józef
Żebrowski M. 18, 19, 24, 31, 41, 57, 63, 65, 70,
72, 77, 84, 95

Skorowidz nazw geograficznych

- Afryka Północna 10, 13, 83
Andby Park Buttercrombie 87
Anglia 10, 62, 71
Arromanches 90
Austria 36
Axel-Hulst, kan. 91
Baarle 93
Barou-en-Auge 91
Belgia 34, 65, 91
Biggar 36
Blairgowrie 57
Bliski Wschód 12
Bovington 17, 36
Breda 96, 99, 104
Bridge of Allan 33, 34, 37
Brytyjskie, Wyspy 7, 9, 14, 29, 77, 81, 83, 86, 95, 96
Caen 26, 81
Cambridge 10
Carolside 34, 35
Catterick Camp 30, 31, 33, 37, 55, 56, 61, 62, 70, 71, 73, 77, 89, 102
Crawford 57, 58
Duns 4
Earlstone 34, 35
Europa 34, 81, 112
Falaise 81
Forfar 57
Francja 9, 21, 26, 34, 36, 65, 77, 86, 89, 91, 104
Fraserburgh 77
Galashiels 37
Gandawski, kan. 91
Glasgow 36
Grandmesnil 91
Holandia 34, 65, 93, 94, 99, 104, 107
Hongkong 13
Kelso 35
Kelty 62
Kinross 62
Kirriemuir 57
Küsten Kanal 107
La Manche, kan. 89
Lauder 34, 35
Les-Moutiers-en-Auge 91
Linathor 62
Londyn 38, 62, 82, 84, 90, 101
Maas, rz. 98, 99, 104
Mark, kan. 94
Moerdijk 94, 96
Montrose 91, 104
Nassau 93
Newmarket 10, 12
Niemcy 34, 107
Normandia 34, 81, 86, 87, 89, 90, 91, 110, 111
Oxford 63
Papenburg 107
Polkemmet 34
Polska 54, 62, 77
Rattray 57
Sandhurst 64, 72
Skalda, rz. 91
Szkocja 4, 10, 24, 33, 37, 53, 85, 86, 95
Szwajcaria 34
Środkowy Wschód 11, 13, 14, 36, 58, 59, 83
Wick 53
Wielka Brytania 9, 12, 13, 14, 23, 25, 30, 34, 36–38, 41, 42, 44–47, 49, 54, 57, 59, 60, 62, 63, 65, 66, 73, 77, 81, 83, 84, 87, 91–97, 99, 100, 101, 103, 104, 106–111
Wilhelmshaven 26, 81, 107
Yorkshire 56, 73